

Rajslí Ilona

Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
 rajslí@stcable.net

FRANZ MIKLOSICH HELYE ÉS SZEREPE A MAGYAR JÖVEVÉNYSZÓ-KUTATÁS TÖRTÉNETÉBEN¹

*The Role and Position of Franz Miklosich in the
 History of Hungarian Loanwords*

*Mesto i uloga Franca Miklošiča u istoriji istraživanja
 pozajmljenica u mađarskom jeziku*

Franz Miklosich széles körű nyelvészeti tevékenységének fontos szegmenyuma volt a magyar nyelv szláv jövevényszavainak feltérképezése. Noha már korábban is történtek próbálkozások a magyar és a szláv nyelvi érintkezések lexikai elemeinek leírására, Miklosich munkája (*Die slavischen Elemente im Magyarischen*, Wien, 1871) úttörő jellegű, mert először nyúlt tudományos igénnyel a témához, módszeresen összegyűjtötte a magyar nyelv szláv elemeit, és egybevetette a szláv nyelvi megfelelőekkel. E művének jelentős tudományos recepciója volt a magyar nyelvészek körében, polémiák sora bontakozott ki, de lényeges, hogy mindez lendületet adott a szláv–magyar szókölcsonzés további kutatásának. Miklosich említett műve alapozó jellegűnek számít a magyar jövevényszó-kutatásban, még ha később Melich János, illetve Kniezsa István számos szóetimológiáját korrigálja is, Franz Miklosich volt az, aki Bopp összevető módszerét következetesen alkalmazta etimológiai kutatásaiban. Munkásságának eredményei a legújabb történeti-etimológiai szótárakban is tovább élnek.

Kulcsszavak: történeti nyelvészet, jövevényszavak, arealitás, etimológia, Franz Miklosich

I. BEVEZETÉS

A történeti nyelvtudomány az egyes nyelvek összehasonlításával vette kezdetét. Kialakult egyrészt a rokon nyelvek összehasonlító nyelvtudománya, másrészt az egymással érintkező nyelvek egymásra hatásának vizsgálata, főleg a jövevényszavak kutatása. Franz Bopp (1816), majd Jacob Grimm (1818)

¹ A tanulmány a Szerb Köztársaság Oktatás- és Tudományügyi Minisztériuma 178017. számú projektumának keretében készült.

működése nyomán az összehasonlító nyelvtudomány főbb módszerbeli elvei is kikristályosodtak és megfogalmazódtak (vö. BENKŐ 2003: 56–57). Magyarországon a történeti és összehasonlító módszer előfutárának Sajnovics János (1770) és Gyarmathi Sámuel (1799) számít, az elméleti alapokat Révai Miklós (1803–1806) fektette le.

A komparatív módszerű kutatások közül legrövidebb múltja az areális nyelvészeti vizsgálatoknak van (vö. BALÁZS 1983: 10). Az alapelveket az 1930-as évek elején Jakobson és Trubeckoj, a prágai iskola vezéregyéniségei körvonalazták. Elsőnek a balkáni nyelvek areális kapcsolatait kezdték számba venni és emlegetni. Kopitar három balkáni nyelvet (román, bolgár és albán) vetett össze, Schleicher ezt a göröggel bővítette ki. Miklosich – részben Kopitar hatására – az 1860-as években e négy balkáni nyelv közös vonásait belső fejlődés eredményének tartotta, s felvetette egy szubsztrátum létezését. A 19. század utolsó felében a szókölcsonzés kérdése kerül előtérbe, ebben a munkában Miklosich újszintén úttörő munkát végzett.

A magyar és a szláv népek/nyelvek kapcsolata tekintélyes múlttal rendelkezik, hiszen már a magyar törzsek vándorlása korában is feljegyeztek szórványos érintkezést szláv népekkel, ám a magyarság történetében a letelepedéstől kezdve még intenzívebbé válnak a szláv népekkel kialakult kapcsolatok. Ezek a kapcsolatok természetesen kölcsönös nyelvi hatást is jelentenek.

A szláv jövevényszavak kutatásának története is jelentős múltra tekint vissza, visszanyúlik egészen a 16. századig, amikor I. Zsigmond király orvosa, Mathias de Miechów krakkói kanonok, később egyetemi professzor, aki a finnugrisztika számára is fontos művében, az 1517-ben írt *Tractatusban* megjegyzi, hogy az obi-ugorok nyelve hasonlít a pannóniai ugorokéhoz (magyarokéhoz), azzal, hogy ez utóbbiak szavakat vettek át a szlávól. A sokoldalú humanista tudós, Verantius Faustusnak (Verancsics) a szótárában (*Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum*, 1595) külön függelékben található azok a szavak, amelyeket a magyarok a „dalmátoktól” vettek át (vö. BÁRCZI 1958: 80). A 17. században is felbukkannak művek, nézetek a magyarok nyelvéről, ilyen pl. Laurentius Toppeltinus de Medgyes (*Origines et occasus Transsylvanorum*, 1667) műve, aki szerint a magyar nyelvben „szarmata” elemek vannak, ami a kor szóhasználata szerint szláv nyelvet jelölt. Ugyancsak beszámol a szláv kölcsönözésről Otrokoci Főris Ferenc akadémiai jogtanár (*Origines Hungaricae*, 1693), aki külföldön (Franecker) írja meg kétkötetes, nagy feltűnést keltő munkáját, amellyel tulajdonképpen az összehasonlító nyelvészet iskoláját nyitja meg Magyarországon. Az 1795-ben kiadott *Debreceni Grammatika* (Görög Demeter és Kerekes Sámuel lapszerkesztők műve) előrelépést jelent a téma prezentálásában, hiszen a szláv szavak külön összeállításban szerepelnek. Gyarmathi Sámuel legfontosabb nyelvészeti műveiben: az *Affinitasban* (1799), de a *Vocabulariumban*

(*Vocabularium in quo plurima hungaricis vocibus consona variarum linguarum vocabula collegit... Szótár, melyben sok magyar szókhöz hasonló hangú, idegen nyelvbeli szókat rendbe szedett...* Bécs, 1816) rendszeresen és a kornak megfelelő módszerességgel vet össze magyar szavakat szlávokkal. Leschka István (Stephanus Leschka) *Elenchus Vocabulorum Europaeorum cum primis Slavicorum Magyarici usus* (Buda, 1825) című műve az első olyan mű, amelyben a szerző minden figyelmét a magyar nyelv szláv elemeinek szenteli; a nagyszámú etimológia között a helyes és teljesen képtelen egyeztetések nagy számban keverednek. Hasonló jellegű Dankovszky Gergely Alajos *Magyaricae linguae lexicon critico-etymologicum* (Pozsony, 1833) című műve, amelyben a szerző minden szót a „tót”-ból igyekszik magyarázni: „A tót itt, és közönségesen ennek a kornak nyelvén korántsem szlovákokat jelent, hanem általában szlávot; ez a kifejezés eredetileg olyan szlávokat jelölt, akik magukat *szlověne*-nek nevezték, később a magyar tudományos nyelvben a szlávtság gyűjtőneve lett” (BÁRCZI 1958: 80).

Korán felmerül, s még a 19. században is jelen van a szláv nyelvek megnevezésének terminológiai változatossága, több variánsnal találkozunk később is. Mivel ekkortájt még javában zajlanak a nyelvújítási viták, a magyar nyelv iránti fokozott érdeklődés állandó jelleggel napirenden tartja a purizmus kérdését, mint azt az 1872-ben induló *Magyar Nyelvőr*² című folyóiratból is láthatunk, más kérdésekkel együtt állandó vita tárgyává válik a magyar nyelv szláv elemeinek kérdése is. Itt kell megemlítenünk Kassai Józsefet, akit a magyar etimológiai kutatások magyar úttörőjeként is emlegetnek; Származtató s gyökerészó Magyar-Diák szó-könyv című művében (I–V. Pest, 1833–1838) számos szavunk „tótos” eredetét kérdőjelezi meg. A népnyelv kutatásában egyébként jelentős eredményeket elérő Kassait e tevékenységében egyértelműen a purizmus vezérli, míg Leschka és Dankovszky ismét más politikai indíttatásra válogatja meg szótára címszavait. A későbbi nyelvésztudó, kiemelkedő szlavista Kniezsa István, valamint Bárczi Géza is korszakhatárként jelöli meg Miklosich szerepét ebben a kutatásban: „Tudományos igényekkel először Miklosich Ferenc nyúl a magyar nyelv szláv jövevényeihez (*Slavische Elemente im Magyarischen*, 1871, magyar fordítása Nyr. XI.; továbbá *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*). Gondosan gyűjti össze a magyar nyelv szláv elemeit és egybeveti a szláv nyelvi megfelelőikkel. Miklosich ezzel megveti az alapját szláv szavaink tudományos vizsgálatának” (BÁRCZI³ 1958: 81). Ugyanakkor objektív képet alkot Miklosich munkásságáról, amikor azt is hozzáteszi, hogy a korabeli eti-

² A nyelv művelésének terén a korszak legfontosabb folyóirata 1872-ben indult, Szarvas Gábor szerkesztésében. A tanulmányban *Nyelvőr* néven is előfordul. Rövidítése: Nyr

³ Bárczinál Miklosich műve ilyen címmel jelenik meg. Szarvas Gábor *Die slavischen Elemente im Magyarischen* címmel adja közre. A magyar nyelvű szakirodalomban SIE rövidítést kapott.

mologizálás módszertana, a tudományos eredmények akkor még nem adnak arra is választ, hogy Miklosich szógyűjteményének tagjai honnan és mikor kerültek a magyarba, s azt is jelzi, hogy egyéb vitás kérdések is felmerültek az etimológiák kapcsán.

Miklosich szótára kétségtelenül a legnagyobb visszhangot keltő műnek számított a 19. század második felének magyar nyelvészberkeiben, hiszen a *Nyelvőr*nek alig akad olyan száma, amelyben ne lenne pro vagy kontra vélemény, de a *Nyelvtudományi Közlemények*⁴, a *Philológiai Közlöny*⁵, az *Etnographia*⁶ oldalain számos tanulmány jelenik meg valamely művével kapcsolatban. A nyelvújítási események részeseként a közvélemény is élénken követi ekkor a nyelv ügyeit, így több – a jövevényszavaink életét is érintő cikk jelenik meg a *Pesti Hírlap*⁷ oldalain, jelezve azt is, hogy a nyelv kérdései mindenkit érdeklő téma volt.

II. MIKLOSICH *DIE SLAVISCHEN ELEMENTE* IM *MAGYARISCHEN* CÍMŰ MŰVÉNEK MAGYARORSZÁGI RECEPCIÓJA

A *Nyelvőr* első számában Volf György *Az idegen szavak és a purismus* című tanulmányában a nyelvek érintkezését, a szókölcsonzés témáját is tárgyalja, a régebbi idegen szavak miként idomulnak nyelvünkhöz, s ezt állítja szembe az újabb „divatszavak idegenmajmoló természetével”. Volf cikkében arra hívja fel a figyelmet, hogy helyes mederbe kell terelni az idegen és a jövevényszavak kérdését: „az idegen szavak kérdésének helyes megfejtése égető szükség” – hangsúlyozza (VOLF 1872: 401). Hozzátehetjük, hogy a magyar nyelvújítás újortológus ideje ez, amikor mindenütt a nyelvtisztító szándék és indulat dominál.

Szarvas Gábor is igen korán, már a *Magyar Nyelvőr* 2. számában (1873) *A magyar nyelvbeli idegen szók* című írásában foglalkozik az idegen szavak, a jövevényszavak elméleti kérdéseivel. Ismereteink szerint ebben a számban a *huszár* szó kapcsán tér ki először Miklosich *Die slavischen Elemente im Magyarischen* könyvére is, így a magyar nyelvészberkekbe igen korán, rövidesen a megjelenése után már eljut az etimológiai kötet híre.

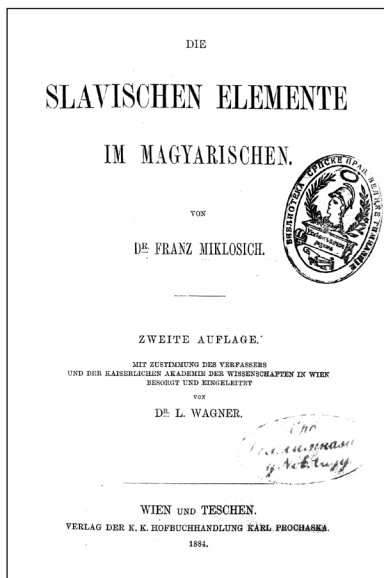
Szarvas ebben az írásában elveket határoz meg, definiálja és körülhatárolja e szócsoport (Szarvas szóhasználatában: „tárgyi szók”) tematikai besorolását.

⁴ Az egyik legrégebb magyar nyelvészeti folyóirat 1862-ben indul Hunfalvy Pál szerkesztésében, a finnugrisztika az irányadó témája.

⁵ *Egyetemes Philológiai Közlöny* (1. évf. 1877 – 71. évf. 1948) nyelv- és irodalomtudományi folyóirat. Jogutódja a *Filológiai Közlöny* 1955-től.

⁶ A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata, 1890-ben jelent meg az első szám.

⁷ A korszak jelentős napilapja volt.

Akárcsak Volf, ő is hangsúlyozza, hogy a tárgyakkal együtt eleink a nevet is átvették (SZARVAS 1873: 488). A tanulmány további részében a kölcsönzés módját, a szavak útjának az ellenőrizhetőségét, tehát az átvétel módozatát írja le; azokat a kritériumokat sorolja fel, amelyek alapján ellenőrizni lehet, hogy egy szó átvétel-e. Utal a Nyelvőr 1. számára, ahol már a közvetlen kölcsönzés elmélete tisztázva van: bármelyik nyelvből is ered egy szó, a közvetlen átadót tekintjük „tulajdonosnak”. Az írásban ezután igen részletes, adatolt szóetimológiák következnek, feltehetően Miklosich hatására válogatta össze a példákat, hiszen az *aba* szótól indul (*aba*, *abajdoc*, *abárol*, *ablak*, *abrak* stb.), s kevés kivétellel a szláv eredetet bizonyítja velük.

Ezek a szócikkek mintaként szolgálnak, hogyan képzei el Szarvas a módszeres, tudományos megalapozottságú szóeredeztetés eljárását, s egy-egy etimológia során az illető idegen szónak az elhelyezését a magyarban, valamint a kibocsátó nyelvcsalád nyelveiben. A szócikk végén mérlegeli, hogy mely tényezők valószínűsítik a szó jövevényszó jellegét. Már ezekben a szócikkekben kivétel nélkül hivatkozik Miklosich munkáira, tehát igen korán, szinte az illető művek⁸ kiadásával egy időben tájékozódott róluk.

A Nyelvőrben már az 1870-es években megsokasodtak az egyes szláv jövevényszavakat megvitató, elemző tanulmányok, egy-egy szó körül (pl. *utca*, *levente*, *huszár*, *harc*, *pulyka* stb.) sokszor évekig húzódó vita alakult ki. E szavak etimológiai vitái, a velük kapcsolatban felvetett kérdések egyben arra is jó szolgálatot tettek, hogy a nyelvtudomány alapelveit, diszciplínáinak funkcióját, fontosságát (újra)definiálják, mint ahogyan azt Szarvas Gábor teszi egy-egy etimológia vitáinak kapcsán; hangsúlyozza a történeti nyelvtudomány szerepét, a régi nyelvi adatok argumentáló jelentőségét. Említi a szerző Miklosichot más eredetű szavak kapcsán is, pl. a *kacér* szó tisztázásakor gyakran hivatkozik Miklosich *Fremdwörter in den slavischen Sprachen* (Bécs, 1867) című művére. Az *utca* szó esetében Miklosich véleménye, aki az *ulica* szóból eredeztette a magyar formát, hatalmas port kavart, amit azután folyóiratszámokon keresztül vitattak pro és kontra. Már ekkor érződik az a feszültség, ami majd 1877-ben csúcson sodor;

⁸ Itt jegyezzük meg, hogy a SIE kiadásain kívül Miklosich más műveire is hivatkoznak a kor nyelvészei.

ekkor ugyanis igen súlyos vádak érik a folyóiratot, amire Szarvas a *Tisztázzuk a nézeteket* című írásával válaszol. Ebben megismétli a már annyiszor megfogalmazott nézeteit a jövevényszavak természetéről, a kölcsönzés működéséről, ám itt annak az okát is firtatja, miért fogadják el szó nélkül a magyar nyelvhasználók a legkülönbözőbb nyelvekből átvett idegen szavakat, s miért viszonyulnak oly hevesen, ellenségesen a román, de főleg a szláv szavakhoz. Ennek Szarvas véleménye szerint három fő oka van: a nemzeti hiúság, a tájékozottság hiánya, valamint az a jelenség, hogy a szláv jövevényelemek nagy része – az igen korai átvétel révén – meghonosodott, beépült a magyar nyelv fonéma- és morfémaállományába. E tanulmányában Szarvas olyan jelenségeket⁹ érintett, amelyeket később Miklosich etimológiai gyakorlatában több magyar nyelvész is számon kért. Szarvas tehát kijelöli azokat a kritériumokat, amelyek révén megállapítható, melyik nyelv az illető szó eredeti birtokosa; e kérdés ugyanis évtizedeken át a viták alapját képezte. Így például az *utca* szó esetében is a régi magyar nyelvemlékek adata dönti el Miklosich javára a szó valós etimológiáját.

Értékesnek mondhatók Szarvas szócikkeiben a felbukkanó megjegyzések is, ezekből ismerhetjük meg a korabeli reagálásokat Miklosich műveire. Így tudjuk meg azt is, hogy Miklosich a szláv jövevényelemek közé frazémákat is beemelt, pl. a *duskát iszik* szólást. Szarvas Gábor meg is jegyzi: „Mind a szót, mind a szólást már Miklosich is fölvette a szláv kölcsönvételek közé” (SZARVAS 1877: 108).

Szarvas Gábor a *Magyar Nyelvőr* szerkesztőjeként folyamatosan és igen tudatosan irányítja a szakmabeliek, illetve a szélesebb érdeklődők figyelmét Miklosich munkásságának elfogadása felé, szükség is volt erre, hiszen a közhangulat a szláv jövevényszavak ellen volt hangolva. Ebben élen járt az akkor készülő Nagyszótár¹⁰ munkaközössége is.

1881-ben Halász Ignác több folytatásban (befejezése egészen 1883-ban) „*Visszahódított*” magyar szavak címmel alapos vizsgálatnak veti alá Miklosich *Die slavischen Elemente im Magyarischen* című művét; egyenként értékeli, hangtörténeti érvekkel próbálja bizonyítani állításait, s mintegy 64 szót „perel vissza”, továbbá 12 szó szláv eredetét tartja vitathatónak. Halász itt már utal a közhangulatra, valamint a Czuczor–Fogarasi szerkesztette Nagyszótár utasítására: „a tudva s kétesen idegen szók óvatosan tárgyaltassanak s hódíttassanak a magyar nyelv eredeti birtokául”, ahonnan ered cikksorozatának sokat emlegetett címében a *visszahódít* ige. Halász Ignác higgadtan állapítja meg, hogy a

⁹ Pl. az átadó és az átvevő nyelv hangfejlődési tendenciáinak ismerete, mindkét nyelv esetében a nép kultúr- és gazdaságtörténeti vizsgálata, a nyelvemlékek tanulmányozása stb.

¹⁰ A Czuczor Gergely és Fogarasi János által szerkesztett hatkötetes magyar szótár 1862 és 1874 közt jelent meg. Ez az első tudományos igényű, nagy hatású egynyelvű magyar értelmező szótár, szótörténeti elemzést is tartalmaz.

kölcsonzás még nem jelenti azt, hogy egy tárgynak, dolognak ne lett volna a régiségben eredeti kifejezése (HALÁSZ 1881: 194). Kijelenti: „Kölcsonszavaink legnagyobb része a szlávból került” (i. m. 195); majd alaposágát azzal is jelzi, hogy a kutatástörténetet is bemutatja, Verancsicstól Miklosich feldolgozandó művéig. Minősíti a „kitűnő szláv nyelvész” munkáját: „A ki ma a magyar nyelvvel, a magyar nemzet művelődéstörténetével, Magyarország etnográfijával foglalkozik, ez alapvető munka nélkül el nem lehet. Mindenütt megbecsülhetetlen kútforrás. Nagy tudományos készültséggel, lelkiismerettel és pontossággal járt el az adatok összehordásában és megválogatásában” (i. m. 195). Halász tehát nemcsak a nyelvtudomány, hanem a művelődéstörténet és az etnológia számára is jelentős kútforrásnak tartja Miklosich művét. Mindemellett Halász hozzáteszi, hogy a nyelvtudomány új nézetei, elméleti eredményei szükségessé teszik, hogy idővel újrazvizsgáljuk az idegen nyelvi átvételeket. Megállapítja, hogy Miklosich 956 szavából mindössze 25 az ige, közülük Halász külön kiemeli a hangutánzó eredetűeket (pl. *gajdol*, *mormol*, *pirít*, *zsertelődik*). Ezután a szerző részletesen elemzi a vitatott szavakat, főleg azokat tárgyalja, amelyeknél a szemantikai eltérés jelentős, ahol „hangtani összeférhetetlenséget”, illetve valamilyen bizonyítékot talál az összehasonlító nyelvészet segítségével. Kritikájában gyakran arra is rámutat, hogy a vizsgált szó esetében mely szláv nyelvi formák lettek volna alkalmasabbak az összevetésre (i. m. 347).

Különös időbeli egybeesésnek számít, hogy Halász Ignác elemző cikksorozata és Szarvas Gábor fordítása, amellyel magyarul prezentálja Miklosich szótárát, egyazon évben, 1881-ben látott napvilágot. Ugyancsak ebben az évben indítja meg tanulmányosorozatát Munkácsi Bernát is, a magyar összehasonlító nyelvészet jelentős alakja *Szláv kölcsönszók* címmel. Kutatásait az motiválta, hogy Budenz József¹¹ befejezte a *Magyar–ugor összehasonlító szótárt* (1873–1881), így Munkácsi szerint az ősi szókincs feltérképezése után égetően szükségessé vált, hogy a jövevényszavak kérdésére is sor kerüljön hasonló alaposággal, mind Budenz művében. Jelentős meglátása: a magyar nyelvtörténetből kiindulva kell kutatni, hogy „végre tüzetes tanulmány alá vegyük azon hatást is, melyet a magyarral érintkezett idegen népek nyelvei gyakoroltak nyelvünkre, még pedig magyar szempontból, magyar nyelvtörténet alapján” (MUNKÁCSI 1881: 337). Munkácsi a szláv hatást vizsgáló kutatók sorában a cseh nyelvész, Žahourek (*Žahourek*, Johann: *Über die Fremdwörter im Magyarischen*, 1856) nevét is megemlíti, s ezt a sort a következőképpen zárja: „sok anyagot halmoztak volt össze, melyet aztán Miklosich tisztázott a tudós szlávista kritikájával” (i. m. 338). Minden érdeme mellett Munkácsi megfogalmazza a *Die slavischen Elemente im*

¹¹ Budenz a magyarországi finnugrisztika megalapozója; 1872 és 1892 között az akkor felállított „ural-altáji”, azaz finnugor összehasonlító nyelvészeti tanszék tanára volt.

Magyarischen kritikáját: a hangutánzó szók nem alkalmasak a kölcsönvételre, sok hibaforrást jelentenek a műben, sok szó esetében nem található a forrás, továbbá, hogy a szóanyag nem öleli fel a nyelvjárások teljes anyagát; de leginkább azt rója fel, hogy „az adatokat csak szláv szempontból vizsgálja, s nem mutatja azok fejlődését a magyar nyelvtörténetben is” (i. m. 338). A tanulmányosorozat következő részeiben a Szarvas Gábor által kialakított szófejtés-minta alapján etimológiákat ad közre, polemizálva a szláv kölcsönszavak korábbi kutatóival.

Mindeközben Szarvas Gábor kitartóan és eltökélten hártja el a Nyelvört ért vádakat, melyek az Akadémiáról, Ballagi Mórtól és másoktól érkeznek, miszerint a rangos folyóirat idegen nyelvészekkel szövetkezik, és az ortológia oldalán „szlávizál”. S a „kezdők” kedvéért a *huszár* szó példáján (immár sokadszor) értelmezi újra a szláv jövevényszavak problematikáját.

Miklosich művének recepciójában az említett kiemelkedő nyelvészek mellett kevésbé ismert nevek is előfordulnak, ilyen volt pl. Mihály József¹², aki a német kölcsönszavak – közöttük is konkrétan a *harc* szó – taglalása révén utal Miklosichnak a *Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen* (1867) című munkájára, és összeveti a *Die slavischen Elemente im Magyarischen* anyagával (1871). Alaposságát jelzi, hogy részletesen leírja a szláv nyelvész kétélyeit, amit az illető szó kapcsán kifejt, sőt ütköztet a két műben. Mindeközben Mihály a kutatástörténet tekintetében fontos megállapításokat is tesz, pl.: „a nép, a melylyel együtt élünk, jobban hat ránk, mint az, a melylyel csak érintkezünk” (MIHÁLY 1881: 50).

Szarvas Gábor elsősorban a tudományos közéletben zajló viták s a szláv jövevényszavak iránti nagy érdeklődés miatt tartja indokoltnak, hogy magyar fordításban adja közre Miklosich sokat idézett és számos polemiciát elindító művét. Arra hivatkozik, hogy a szláv kutató neve nem ismeretlen a magyar olvasók előtt, sokat hivatkozott szerző a folyóirat első tíz évének tanulmányaiban. „Már maga ez a mozzanat nem csak kívánatos, hanem egyenest szükséges teszi ránk nézve bírását; ehhez járul még ama körülmény, hogy a folyóirat, a melyben e közlemény megjelent (*Denkschriften der kais. Akademie der Wissenschaften*), csak nagyon kevés könyvtár szekrényében található, a belőle készült külön lenyomat pedig végképp elfogyott” (SZARVAS 1882: 68). Szarvas *A magyar nyelvbeli szláv szók* címen jelentette meg 11 folytatásban a szójegyzéket; a magyar fordítás megjelentetéséhez Miklosich a beleegyezését adta.

A Szarvas Gábor által lefordított mű Miklosich forrásaival kezdődik (*Kütfők* címmel) némileg átalakítva, helyenként a saját fordításában használatos művekkel bővítve; majd a *Rövidítések* és a szócikkekben alkalmazott specifikus

¹² Kolozsvári származású orvosdoktor, Pálffy Miklós herceg nevelője, a korabeli közoktatás jeles alakja, aki Budapesten képesítést nyer a német és magyar nyelv középiskolai szintű oktatására is.

grafémák, jelek magyarázata következik *Betűk* címmel. Szarvas lényegében nem fordít, hanem adaptál: a szócikkeket a magyar szótárhasználó számára formálja meg, így a címszó a magyar betűrendnek megfelelően a magyar szavakkal indul, ami már eleve külön figyelmet igényelt: pl. már az első szónál, az *abajdóc* főnévnél a Miklosich-féle szótár 515. szócikkét kellett áthoznia, az *a*-val kezdődő szónak ugyanis Miklosich az *obadvojec* szlovák szót felelteti meg. Szarvas megtartja az eredeti szótár szócikkeinek jól áttekinthető, világos szerkezetét, átveszi az eredeti jól tagoló, vizuális megoldásait; helyenként azonban módosít a nyomdatechnikai megoldásokon, félkövérrel kiemeli a címszót, de egyéb megjegyzéseket is fűz a szavakhoz: pl. mindig jelzi, hogy az illető szóval a magyar nyelvű szakirodalomban melyik forrásban, tanulmányban foglalkoztak (itt főleg a *Nyelvőr*, a *Nyelvtudományi Közlemények* valamely száma szerepel), valamint helyenként jelzi a szó szociális érvényét is: a † jellel a kihalófélben levő szavakat jelzi.¹³ Meglehetősen furcsa megfogalmazását adja Szarvas a *-gal jelölt szavaknak is: a szlávban nem létező, csak a magyarból kikövetkeztetett szavak jeleként értelmezi, mai értelemben ez a jel a rekonstruált szóalak megnevezésére szolgál. Ilyen eset mind a magyar címszavakban (pl. *akat*), mind pedig a szláv megfelelők között előfordul (*agorina*, *gajdati* stb.).

Halász Ignác 1883-ban fejezi be cikksorozatát Miklosich szavainak „átrostálásáról”, de eközben sem csillapodnak a kedélyek; folyamatosan hozzászól a témához szakavatott és kevésbé egyaránt. Ebben az évben jelenik meg a Miklosich munkásságát méltató ünnepi kötet Wagner Lajos tollából.¹⁴ Ezt a köszöntő írást ismerteti Kúnos Ignác, aki kihasználja az alkalmat arra is, hogy a szláv jövevényszavak kérdése körül kialakult hangulatot (pl. ahogyan Wagner ebben az ünnepi írásában tkp. Halász Ignác „visszahódított” szavai miatt háborog), az érvek és ellenérvek hangnemét megfelelő mederbe terelje; ezért hangsúlyozza, hogy mindenekelőtt a tudományosság kell hogy a mércéje legyen a kutatásnak és a közlésnek egyaránt. Kúnos Ignác túlzónak tartja Wagnernek a tanára iránti „hódolatteljes” tiszteletét, hiányolja az egészséges kritikát, az olyan bírálatot, ami további munkára ösztönöz.

1884-ben Munkácsi Bernát újra bekapcsolódik az immár kiterelvényesedett vitába: *Adalékok a magyar szókincs szláv elemeihez* című írásában (Nyr 312–315, 364–366) utal arra is, hogy a szláv–magyar nyelvi érintkezés kérdését

¹³ A rövidítések között ennek a magyarázata igen homályos: „† jelenti, hogy egy vagy más helyen nálunk itt megvolt utólag beszélve a szó” (SZARVAS 1882: 70). Itt főleg az utólag szó szerepe nem világos.

¹⁴ *Miklosich und die magyarische Sprachwissenschaft*. Festschrift zum Jubiläum des Herrn Universitätsprofessors Dr. Franz Xaver Ritter v. Miklosich im Wien. Von Dr. L. Wagner. Pressburg und Leipzig. 1883

komplex megközelítésben érdemes kutatni, ezért ő maga a déli szláv nyelvekben, Halász Ignác pedig az északi szláv nyelvekbe átkerült magyar szavak kimutatásán munkálkodik. Halász e kutatás eredményeit 1888-ban kezdi publikálni, és öt folytatásban jelenik meg *Magyar elemek az északi szláv nyelvekben* címmel. A bevezetőben elismeréssel szól az elődök munkájáról. „Nálunk a legujabb időig főként azon hatás kimutatásával foglalkoztak, mellyel a velünk hajdanában vagy a jelenben együtt élő népek nyelve volt a mienkre. Főként a török és szláv nyelvek hatása talált eddig leghivatottabb kutatókra és meglehetősen bő tárgyalásra. Majdnem egy század óta foglalkoztak e kérdéssel magyar és szláv nyelvészek egyaránt” (HALÁSZ 1888: 250). A szócikkekben rendszeresen utal Miklosich műveire, leginkább a *Die slavischen Elemente im Magyarischen* adataira, valamint az *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen* adataira.

A 19. század végi nyelvészeti folyóiratok, tudományos fórumok publikációiból kiderül, hogy az említett nyelvészek mintegy folyamatos dialógust alakítottak ki Miklosich szótárának adataival. Ezek a folyóiratok kölcsönösen tájékoztattak a saját köreikben folyó munkákról, a kiadott könyvek is bemutatásra kerülnek, így a nyelvészeti tájékozódás igen sikeresnek mondható ebben az időszakban. Szarvas Gábor sokban hozzájárult a mértéktartó, a tudományra korlátozó figyelem megtartásához, hiszen több hullámban is felizzottak a kedélyek; pl. olyan kérdésben, jelenthet-e a szókölcsonzés automatikusan dominanciát is? A „szavak birtoklása” mint központi kérdés merült fel a horvát és a magyar nyelv viszonyában is, amely felvetés a horvát képviselőházból indult, ám Szarvasnak sikerült érvekkel alátámasztott, mértékletes hangnemű nyugvópontra helyezni a témát.

1885-ben Asbóth Oszkár és Volf György a *zsoltár* szó eredete kapcsán hosszasan vitázik a Nyelvőr oldalain. Ebben a vitában nemcsak a szavak etimológiája volt fontos, hanem a mögöttes művelődéstörténeti háttér, a népek kapcsolatának a mikéntje. Asbóth felveti az *ószlovén nyelv* terminust (feltehetően éppen Miklosich nyomán), amely sokáig él a magyar nyelvészeti terminológiában, de sok félreértésnek is az alapja. Asbóth szerint „e nyelven nem a mai szlovén nyelv valami régebbi formáját, változatát kell érteni, hanem azt a nyelvet, amely az úgynevezett ó-egyházi-szláv nyelv alapjául szolgál” (BÁRCZI 1958: 82). A vita ekkor tehát már több síkon folyt, nemcsak a nemzeti, kulturális háttér, az „elsőbbiség” kérdése, hanem terminológiai ellentétek is a polémia tárgyai lettek. Volf György *Egy kis szlavisztika* című válaszában úgy dönt, hogy Miklosich *Altslovenische Formenlehre in Paradigmen mit Texten aus glagolitischen Quellen* című művére (Wien, 1874) hivatkozik, ezért tanulmányában többször is idézi a mű megfelelő részeit, majd a *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen* I. (Wien, 1852) kötetéből idézi a bolgár nyelvtípusra vonatkozó részeket. A vitás terminológiai kérdésben Volf így zárja a saját részéről: „E kérdés-

ben az ítelt közöttünk, a kit maga Ásbóth állított fölöttünk bírónak: a jelenkor legnagyobb szlavistája, Miklosich. Én meghajlok ítélete előtt” (VOLF 1885: 501). Ásbóth 1886-ban *Ószlovén és újszlovén* című cikkében kemény szavakkal illeti Volfot, s ugyancsak hivatkozik Miklosich említett művére, ám ő a saját értelmezésében idézi. A végeláthatatlannak tűnő vitát végül maga a szerkesztő, Szarvas Gábor zárja le.

1885-ben Szarvas Gábor immár másodszer foglalkozik igen tüzetesen Miklosich *Die slavischen Elemente im Magyarischen* című könyvével, mégpedig a 2. kiadásról¹⁵ hírt adva. A második kiadásban magát a szótárrészt Wagner Lajos¹⁶ előszava, majd bevezető tanulmányai¹⁷ előzik meg. Miklosich tulajdonképpen műve a 35. oldaltól kezdődik *Die slavischen Elemente im Magyarischen* címmel, maga a szótár a 61. oldaltól található, ezt követi a szömutató és a források.

Szarvas ismertetésében görcső alá veszi Wagner bevezető tanulmányait: megállapítja, hogy ezek szerinte elsősorban a nem magyar ajkú olvasók számára készültek. Legkomolyabb kifogása Wagner ellen az, hogy félremagyarázza Halász Ignác „visszahódított” szavait, csalhatatlannak, kritikán felülinek tartja volt tanárát, mesterét. Szarvas bíráló hangnemben fordul a szerző, Miklosich irányába is, felrója neki, hogy nem vette figyelembe a magyar fordítás anyagának adatapparátusát, a benne levő számos észrevételt, korrekciót, s nem építette be a 2. kiadásba. Szarvas tehát azt a gyakorlatot hiányolja az új kiadásból, amit az elsőben Miklosich következetesen végigvitt; amikor is saját szóetimológiai vizsgálatait összevetette Budenz kutatásaival.¹⁸

Szarvas szigorú, esetenként kemény megfogalmazása azonban mindvégig a tudományosság szintjén mozog, éppen ezért utasítja vissza felháborodottan a *Philológiai Közlöny* 1885-i (áprilisi) számában megjelent írást, melyben Thúry József a témához nem méltó módon, nem a tudomány, hanem csupán az indulattól vezérelve „szól arról a tudósról, a kiről mindenütt, a hol a tudományos munkálkodást igaz értéke szerint tudják becsülni, csak a legnagyobb elismeréssel, tisztelettel szólnak” – jegyzi meg Szarvas (SZARVAS 1885: 226).

¹⁵ A második kiadás egy példánya megtalálható az újvidéki Matica srpska könyvtárában. Adatai: *Die slavischen Elemente im Magyarischen / von Franz Miklosich. – Zweite Auflage / Mit Zustimmung des Verfassers und der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien besorgt und eingeleitet von L. Wagner. – Wien ; Teschen : Verlag der k. k. Hofbuchhandlung Karl Prochaska, 1884 (Teschen : K. k. Hofbuchdruckerei Karl Prochaska).* – [4], 139 str. ; 23 cm. COBISS.SR-ID 152420871 Signatura: 7197

¹⁶ Wagner Lajos a teológiát Pozsonyban, bölcsészet- és nyelvtudományi tanulmányait Budapesten végezte, tanított Besztercebányán, Budapesten, szerb és szlovák nyelvet tanított Pozsonyban.

¹⁷ 1. Das Magyarische ein Glied des Altaischen; 2. Die Verwandtschaft des Magyarischen mit den ugro-finnischen Sprachen; 3. Die Lehnwörter im Magyarischen.

¹⁸ Mivel a mű első kiadása nem volt elérhető, ezt az állítást nem tudjuk alátámasztani.

1887-ben Balassa József *Adalékok a magyar szókincs szláv elemeihez* címmel Miklosichnak egy másik szótáráról, az egy évvel korábban Bécsben közreadott *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen* című művéről írja meg észrevételeit. Hangsúlyozza: „Ez a munka nemcsak a szláv nyelvtudományra bír kiváló fontossággal, hanem bennünket is közelről érdekel. Azon nagy hatás miatt, a melyet egyes szláv nyelvek a magyarra gyakoroltak, a magyar nyelvésznek már egy tisztán a szláv nyelvekre vonatkozó szótárt is örömmel kell üdvözölnie s kiváló figyelmére méltatnia. Miklosich azonban nem elégszik meg azzal, hogy összeállította a különböző szláv nyelvek szókincsét, hanem mindig tekintettel van a velük érintkező idegen nyelvekre is. »Die dem slavischen von fremdher zugekommenen wörter wird man beachtet finden – írja az előszó végén –; ebenso jene slavischen wörter, welche in fremde sprachen eingedrungen sind. Welche sprache als die entlehnende, welche als die gebende anzusehen sei, lehrt der zusammenhang.« S azon nyelvek közül, melyekkel a szláv nyelvek ily kölcsönadó s kölcsönvevő viszonyban állanak, legkiválóbb helyet foglalja el a magyar” (BALASSA 1887: 14–15). Balassi néhány új kutatási eredménnyel járul hozzá a szláv–magyar lexikai egybevetés témájához. Ugyanebben az évben Balassa *Miklosich etimológiai szótára* címmel egy higgadt hangú – a több évtizedes vitát lezárandó – írásában elégedetten állapítja meg, hogy a neves szlavista etimológiai szótárába sok olyan eredményt bevitt, érvényesített, amit időközben a magyar nyelvészek publikáltak, bizonyítottak, tehát figyelemmel követte a magyar nyelvészkörök munkáját.

Hozzászól a jövevényszavak témájához Simonyi Zsigmond is, *Idegen hatások* című, elméleti témákat fejtegető írásában a hangoktól kiindulva a szerkezetekig minden szinten vizsgálja a nyelvi kontaktusokat, s nemcsak az idegenből a magyarba került szavak életét, hanem a fordított irányú kutatást is fontosnak tartja (SIMONYI 1888).

Szarvas Gábor a „nyelvészköltő” Vörösmartyval és Arany Jánossal is szembe kerül, ha a tudomány pártatlan, tiszta alapokon működő létét védelmezi. *Hazafigaskodás a tudományban* című írásában (Nyr. 1895: 1–14) megfogalmazza egyértelmű üzenetét: a nemzeti kizárólagosság nem tűrhető el. Az Akadémia többször is vádolja a Nyelvőrt az idegen elemek „előszeretettel történő lajstromozása” miatt. Szarvas immár utolsó alkalommal¹⁹ cáfolja meg a jövevényszavak elméletének vadhajtásait, mint amilyen a dominancia, a szavak birtoklásának kérdése, illetve az a tévhit, hogy a műveltebb nép adja át a szót a műveletlenebb rászorulónak.

Érdekes kitérőt alkot a kutatástörténetben Valló Albert Nándornak *Tót elemek a magyar nyelvjárásokban, különös tekintettel a magyarság és szláv-ság viszonyára történeti, néprajzi és nyelvi alapon* című kiadványa (Keszthely, 1897), amelynek ismertetője révén Asbóth Oszkár új szempontok szerint

¹⁹ Szarvas 1895 októberében hunyt el.

hasznosíthatja Miklosich szóanyagát. Különös színfolt ez a szláv kölcsönzések történetében, hiszen itt az eddig hiányolt tájszavak kerülnek előtérbe, mégpedig a néprajzi háttér segítségével.

Asbóth Oszkár Munkácsival vitakozva – *Szláv igék a magyar nyelvben* című írásában – 1896-ban még egyszer felveti a törökből és a szláv nyelvekből átvett igék kérdését, azok számbeli alakulását mutatja be Miklosich műveinek bevonásával is. A szláv jövevényszavak kérdése felmerül még 1899-ben is, ekkor a *huszár* szó etimológiája ürügyén izzanak fel a kedélyek, Réthei Prikkel Marián ugyanis megkísérli az ázsiai múltra terelni a szó származását, ám a „délibabos” nyelvészkedés ideje leáldozóban van, hisz már ekkor megjelennek a Nyelvőrben Melich János hozzáértő szözetimológiai cikkei (pl. a *kalangya* szó kapcsán). Viták is kerekednek még ezekben az években (pl. Melich és Asbóth között), de ezek már nem érik el a korábbi évtizedek heveségét.

Az 1890-es évektől a figyelem a jövevényszó-kutatás más területei, így a német kölcsönzés felé fordul, ami azzal is magyarázható, hogy Miklosich alapozó kutatásai s a körülöttük kialakult kimerítő és eredményes viták során nyugvópontonra került, s a kor lehetőségeinek megfelelően ki lett dolgozva a szláv jövevényszavak rétege. Ezekhez a témákhoz érdemben Melich János s majd Kniezsa István nyúlt, de jelentős eredményeket ért el Hadrovics László, Nyomárkay István is. Kniezsa István munkásságára különösképpen nagy hatással voltak Miklosichnak a szláv kölcsönzésekkel foglalkozó művei; kétkötetes szótárának *Bevezetőjében*²⁰ be is vallja, hogy már egyetemi éveiben elhatározta, hogy elkészíti e jövevényszó-csoport monografikus feldolgozását. Hozzátette, hogy Miklosich sajátosan szűkszavú, lakonikus jellegű összevető szócikkei további munkára, gyűjtésre ösztönözték. Másrészt viszont a szótár anyagában folyamatosan vitakozik a korai előddel, így a második kötetben külön részben foglalkozik a kétes eredetű, illetve a bizonyítottan nem szláv származású szavakkal. Újabban Zoltán András hiányolja Kniezsa művében a korai szlavisták eredményeit, noha több szláv eredetű szót már korábban sikeresen eredeztettek. Szerinte Kniezsa Miklosich művét tekinti határkönek, az előtte működő nyelvészeket nem említi (ZOLTÁN 2004).

Ha Miklosich szótárának mai érvényességét ellenőrizzük, illetve arra keressük a választ, miért is lehetett műve korszakhatár a szláv szavak kutatásában, arra megfelelő adatot nyújt a szótár valamely részének elemzése, összevetése a mai magyar etimológiai szótárak adataival. Kniezsa István monumentális munkája mellett rendelkezésünkre áll a TESz.²¹, illetve az EWUng.²², amely

²⁰ Kniezsa István: *A magyar nyelv szláv jövevényszavai I–II*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974

²¹ *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–IV*. kötet. (TESz.) Főszerk.: Benkő Loránd. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1984

²² *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen 1–3* (EWUng.) Főszerk.: Benkő Loránd. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993–1997

több tekintetben újtotta az etimológiai szótár szerkesztési elveit, valamint helyenként új adatokkal is szolgál. Ha kiemeljük pl. az *a*, *á* betűs szavakat – és kiindulási alapnak Szarvas fordítását vesszük – azt látjuk, hogy a szavak nagy többségének eredeztetése megállja a helyét: *abajdócz*²³, *abárol*, *ablak*, *ábráz*, *abrak*, *abroncs~abrincs*, *abrosz*, *aczel*, *akal*²⁴, akna, akó, *apacsin* 'tutajevező', *apácza*, *apát*, *asag~azsag* 'pizskavas', *aszat*, *asztag*, *asztal*, *asztalnok*, *atraczel* 'névényféle'. Kniezsa (valamint később a magyar etimológiai szótárak) a következő szavakról állapították meg, hogy nem szláv eredetűek: *abruta*, *alamizsna*, *apad*, *árok*, *aszag*. Kniezsa kétes eredetűnek tartja az *agár* szót, míg a TESz. a szláv eredet valószínűségét fenntartja. Az *ángor* viszont nem létező magyar szóalak Miklosich szótárában.

Nyelvészberkekben időnként az is felmerült, hogy a jövevényszavak között milyen arányok mutathatók ki: melyik nyelvből hány szó kerülhetett át a magyarba. Mindezt a találgatást Balassa József a *Philológiai Közönyben* (1885) megjelent írása indította útjára, amelyben a német jövevényszavak szerepét sokkal kisebbnek vélte, mint a szláv nyelvekét. Erre reagálva Szarvas Gábor még nem tud pontos, számszerű adatokkal érvelni, de megjegyzi, hogy a török, a szláv, az olasz jövevényszavak feltárása jelentős eredményeket hozott²⁵, a német és a román folyamatban van, a német szavak terén viszont kevés a módszeres kutatás. A számszerű adatok mindig fontosnak bizonyultak, így Bárczi Szófejtő szótárában²⁶ 12,4% a szláv, 7,3% a német s 5,8% a latin eredetű szavak aránya. Legújabbban az EWUng. alapján végeztek kutatást a mai magyar nyelv szókincsének származási kategóriáiról, ahol a jövevényszavak 53,21%-ot mutatnak. Ugyancsak az EWUng. alapján a 20. századi magyar szövegekben 33,3%-ú a szláv jövevényszavak jelenléte, ez az adat magasabb Benkő Lorándnak 1962-ben végzett számításaihoz mérten, ő 27%-ot mutatott ki.

ÖSSZEGZÉS

A magyar nyelv szláv jövevényszavainak kérdése hosszú időn át foglalkoztatta a magyar nyelvészeket, valamint a közélet egy részét egyaránt. Polémiák sora alakult ki, zajlott a tudományos fórumokon, de ugyanakkor az írott sajtó több orgánumban is. Maga a téma arra is alkalmas volt, hogy általa a nyelvtudomány más aspektusaira is hangsúly került, a történeti nyelvtudomány

²³ A szavakat a Magyar Nyelvőrben közölt helyesírás szerint közöljük.

²⁴ Itt Szarvas íráshibára hívja fel a figyelmet, az *akol* szó kívánkozna a címszóba.

²⁵ „Hogy minő sikerrel, elég azt az egy körülményt emelnünk ki, hogy közülük még a leghivatottabb kéz (Miklosich) munkája: 'A magyar nyelvbeli szláv elemek' se nevezhető teljesen bevégezett műnek, mert igen sok még benne a pótolni való” (Szarvas: *Német kölcsönszók*. Nyr. 1885, 195).

²⁶ Magyar Szófejtő Szótár, Budapest, 1941

metodológiája is csiszolódott, előtérbe került az areális nyelvészet kérdése. Miklosich munkássága jelentős motiváló erő volt a korabeli lexikai vizsgálódásokban, ugyanakkor hatása túlmutat korán: etimológiai eredményei beépültek a 20. századi szótárakba, és a legújabb etimológiai kutatásokban is korszakhatárként tekintik a magyar nyelv szláv jövevényszavairól írt munkáját.

IRODALOM

- BALASSA József 1887. Adalékok a magyar szókinsz szláv elemeihez. = *Nyr* 16. 14–21.
- BALASSA József 1887. Miklosich etimológiai szótára. = *Nyr* 16. 108–111.
- BALÁZS János 1983. Az areális nyelvészeti kutatások története, módszerei és főbb eredményei. = Balázs János (szerk.): *Areális nyelvészeti tanulmányok*. Tankönyvkiadó, Budapest, 7–113.
- BÁRCZI Géza 1958. *A magyar szókinsz eredete*. Tankönyvkiadó, Budapest
- BENKŐ Loránd 2003. *Nyelvtörténet és mai nyelv*. ELTE, Budapest
- HALÁSZ Ignác 1881. „Visszahódított” magyar szók = *Nyr* 10. 193–198, 244–249, 346–353.
- HALÁSZ Ignác 1883. „Visszahódított” magyar szók = *Nyr* 12. 5–12, 55–60, 97–103.
- HALÁSZ Ignác 1888. Magyar elemek az északi szláv nyelvekben. = *Nyr* 17. 250–255, 300–307, 444–449, 495–500, 532–530.
- LÁNCZ Irén 2007. Múltban a múlttól. Vélemények a jövevényszavak kapcsán a szerb(szláv)–magyar kapcsolatokról a 19. század második felében. = *A szerb–magyar viszonyok a történelemben*. Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa održanog 15. juna 2007 god. Filozofski fakultet u Novom Sadu, 309–315.
- MELICH János 1910. *Nyelvünk szláv jövevényei*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest
- MIHÁLY József 1881. Német szókölcsonzések. *Nyr* 10. 49–54.
- MUNKÁCSI Bernát 1881. Szláv kölcsönzők. *Nyr* 10. 337–345, 385–389, 481–485, 529–533.
- NYOMÁRKAY István 1989. A magyar és a szerbhorvát nyelv kapcsolata. = Balázs János (szerk.): *Nyelvünk a Duna-tájon*. Tankönyvkiadó, Budapest, 291–351.
- SIMONYI Zsigmond 1888. Idegen hatások. = *Nyr* 17. 481–489.
- SZARVAS Gábor 1873. Magyar nyelvbeli idegen szók. = *Nyr* 2. 487–493, 534–536.
- SZARVAS Gábor 1877. Szó- és szólásmagyarzatok. = *Nyr* 6. 103–108.
- SZARVAS Gábor 1885. Egy zavaró hang. = *Nyr* 14. 225–227.
- VOLF György 1872. Az idegen szavak és a purismus. = *Nyr* 1. 393–401.
- VOLF György 1885. Egy kis szlavisztika. = *Nyr* 14. 499–501.
- ZOLTÁN András 2004. A magyar nyelv régi szláv jövevényszavai és a szláv nyelvtörténet. = *Kisebbségkutatás* 4. URL: <http://www.hhrf.org/kisebbségkutatás/kk_2004_04/cikk.php?id=1298 (Letöltve: 2013. dec. 1.)

The Role and Position of Franz Miklosich in the History of Hungarian Loanwords

A significant segment of Franz Miklosich’s extensive linguistic endeavours was mapping Slavic loanwords in the Hungarian language. Although there had earlier been attempts in describing the lexical elements of Hungarian-Slavic connections, Miklosich’s work (*Die slavischen Elemente im Magyarischen*, Wien, 1871) was groundbreaking since he was the first to approach the subject in a

scientific manner, to collect the Slavic elements in the Hungarian language, and contrast them with Slavic linguistic equivalents. This work had a noteworthy scientific reception among Hungarian linguists, series of debates ensued, but most importantly, all this gave impetus to further research into Slavic-Hungarian transmission of words. Miklosich's above mentioned work is considered as a landmark in the research of Hungarian loanwords, and regardless of corrections in etymology by János Melich and István Kniezsa, it was Miklosich who consistently applied Bopp's comparative methodology in his etymological exploration. The results of his work still persist in the most up-to-date etymological dictionaries.

Keywords: diachronic linguistics, adoptions, areality, etymology, Franz Miklosich

*Mesto i uloga Franca Miklošiča u istoriji istraživanja
pozajmljenica u mađarskom jeziku*

Unutar širokog spektra lingvističkih aktivnosti Franca Miklošiča kao važan segment može da se spomene sistematska obrada pozajmljenica slovenskog porekla u mađarskom jeziku. Iako su poznata i ranija nastojanja da se opišu leksički elementi jezičkih veza između mađarskog i nekih od slovenskih jezika, Miklošičevo delo (*Die slavischen Elemente im Magyarischen*, Wien, 1871 [Slovenski elementi u mađarskom, Beč, 1878.]) je inovatorskog karaktera, pošto je on bio prvi koji je tematici prišao sa naučnog stanovišta, metodički je sakupljao slovenske elemente u mađarskom jeziku, te ih je upoređivao sa odgovarajućim slovenskim parnjacima. Delo je naišlo na značajnu naučnu recepciju u krugu mađarskih lingvista, razvila se bogata polemika, no značaj svega toga jeste da je sve to pružilo zamah daljim istraživanjima slovensko-mađarskih leksičkih pozajmljivanja. Spomenuto Miklošičevo delo se smatra temeljnim u istraživanju pozajmljenica u mađarskoj lingvistici, i uprkos tome što su kasnije Janoš Melih i Ištvan Knježa korigovali brojne njegove leksičke etimologije, Franc Miklošič je bio taj, koji je konzekventno primenjivao Bopove komparativne metode u svojim etimološkim istraživanjima. Rezultati njegovog stvaralaštva dalje žive čak i u najnovijim istorijsko-etimološkim rečnicima.

Ključne reči: dijahrona lingvistika, pozajmljenice, arealnost, etimologija, Franc Miklošič

Beérkezés időpontja: 2015. január 19.

Közlésre elfogadva: 2015. január 23.